

TÜKETİCİNİN HUKUKİ YÖNDEN KORUNMASI VE TÜKETİCİNİN KORUNMASI HAKKINDA KANUN ON TASARISI

Doç. Dr. Ö. Adil ATASOY*

G İ R İ Ş

Tüketici kavramının önem kazanması ile birlikte, hukuk sahasında bir değişim yaşanmakta «Tüketim Hukuku», «Tüketiciyi Koruma Hukuku» terimleri sıkça kullanılmaya başlamış bulunmaktadır (1).

Tüketiciyi Koruma Hukuku'nun, bakış açısına ve çeşitli hukuk sistemlerine göre kapsamı değişmekle beraber, kamu hukuku ve özel hukuk alanını ilgilendiren karma bir hukuk dalı olduğu söylenebilir (2). Bir yandan Devletin ve diğer kamu kuruluşlarının, denetim ve düzenleme gayesi ile çeşitli şekillerde ticaret hayatına müdahalesi; diğer yandan, başta satış sözleşmesi olmak üzere bazı ticari nitelikli sözleşmelerde tarafların hak ve borçlarının yeniden düzenlenmesi ve denetlenmesi ihtiyacı, tüketiciyi koruma hukukunun oluşmasını sağlayan başlıca etkenler sayılabilir (3). Özellikle son yıllarda ekonomik gelişmenin sonucu olarak bir «Tüketim Toplumu Modeli» ortaya çıkmış bulunmaktadır. Bu tür toplumlarda kişilerin, ihtiyaçlarının çok üstünde mal tüketmeye itildiği, satın aldıkları malları tam değerlendirme fırsatı bulamadan yeni mallara doğru büyük bir iştiaqla koştukları

(*) Erciyes Üniversitesi İ.İ.B.F. Ticaret Hukuku Ana Bilim Dalı Öğretim Üyesi

- (1) Tüketicinin korunması ve tarihi gelişimi konusunda bilgi için bkz.: Tuncer TOKOL, **Pazarlama Açısından Tüketicinin Korunması Sorunu**, Bursa, 1977, s. 9 vd.; Celal GÖLE, **Ticaret Hukuku Açısından Aldatıcı Reklamlara Karşı Tüketicinin Korunması**, (Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü Yay. No: 149), Ankara, 1983, s. 5 vd.; Bayram KAYA, «Tüketicinin Korunması (Consumerism): Modern Pazarlama Anlayışı İle Çevresel Yaklaşım İçinde Bir İnceleme», Hacettepe Üniv. İ.İ.B.F. Dergisi, C. 8, Sa. 1, 1990, s. 268 vd.
- (2) Reha POROY, «Tüketicinin Korunmasına İlişkin Bazı Özel Hukuk Sorunları», **Halil Arslanlı'nın Anısına Armağan**, (İstanbul Üniv. Hukuk Fak. Yay. No: 51), İstanbul 1978, s. 515. Tüketicinin kamu hukuku ve özel hukuk alanında korunması konusunda daha geniş bilgi için bkz.: Ömer Adil ATASOY, «Tüketicinin Korunmasının Hukuki Yönü», **STANDARD**, sayı: 319, Yıl: 27, Temmuz 1988, s. 11 vd.; KAYA, s. 277 vd.
- (3) POROY, s. 515.

gözlemlenmektedir (4). Kişilerin tüketim eğilimlerini etkileyen pek çok değişik uygulama ve yöntem bu tür ekonomilerin ana özelliğini teşkil etmektedir. Özellikle, tüketim kredileri ve taksitle satış uygulamasının genişlemesi, çok miktarda ve çeşitte malların piyasaya sürülmesi, büyük mağazaların ve katalog göndermek suretiyle satış yapma usulünün yaygınlaşması, uluslararası ticaretin gelişmesi; uygulamaya konan yeni reklam ve tanıtma usul ve teknikleri; işletmelerin pazar bulmak ve satış imkanlarını artırmak konusunda uyguladıkları yeni satış usulleri; işletmelerin içinde bulunduğu serbest rekabet ortamı bunlara örnek olarak gösterilebilir (5).

Bu konudaki gelişmeler ilk olarak Batı'nın ileri sanayi ülkelerinde ortaya çıktığı için, kuvvetli satıcılar (işletmeler) karşısında, zayıf durumda olan alıcıyı (tüketiciyi) korumak maksadıyla yürürlükteki hukuk kurallarında değişiklik yapmak, yeni bir anlayışla hukuk kurallarına şekil vermek ve yeni hükümler getirmek ihtiyacı öncelikle Batı'nın ileri ülkelerinde doğmuştur (6).

1. TÜKETİCİNİN HUKUKİ YÖNDEN KORUNMASINA GENEL BİR YAKLAŞIM

A. Tüketiciyi Koruma Hukukunun Tanımı

Batıda ortaya çıkan uygulamalar çerçevesinde ve en geniş anlamda «Tüketiciyi Koruma Hukuku»: Tüketici kavramını esas alan ve tüketiciyi koruma amacına uygun olarak, kamu hukuku ve özel hukuk alanlarına dahil hukuk kurallarının tümünden oluşan hukuk sahasıdır. Dar anlamda ise, tüketicinin taraf olduğu sözleşmelerde, bu sözleşmelerin aktedilmesi ve ifası safhalarında yapılan müdahalelerle, genel nitelikte düzenleyici kurallarda yapılan değişiklik ve getirilen eklemelerle ortaya çıkan ve tüketiciyi koruma amacına yönelik hukuk kurallarının tümüne «Tüketiciyi Koruma Hukuku» denilmektedir (7).

B. Tüketiciye Koruma Hukukunda Sistemler :

Tüketiciyi koruma hukukunun tanımı ve yeni gelişen bu hukuk dalına bakış açısı, tüketiciyi koruma hukukunun başlıca iki sistem

(4) POROY, s. 516.

(5) POROY, s. 516, 517; Haluk TANDOĞAN, *Tüketicilerin Korunması ve Sözleşme Özgürlüğünün Bu Açından Sınırlandırılması*, (Ankara Üniv. Hukuk Fak. Yay. No: 416) Ankara, 1977, s. 10.

(6) POROY, s. 517.

(7) POROY, s. 521; Kemal ÇEVİK, «Tüketicilerin Korunmasına İlişkin Bir Ekonomi Hukuku Yaklaşımı ve Tip Sözleşmeler», *KOOPERATİFÇİLİK*, Sa. 79, Ocak, Şubat, Mart 1988, s. 48 vd.

içinde oluşmasına ve incelenmesine imkan vermektedir. Bu sistemlerden ilki, «Sübjektif Sistem»dir. Sübjektif sisteme göre, bu hukuk dalı «Tüketici Hukuku» olarak oluşmaktadır. Sübjektif sistemde, bu hukuk alanının öznesi olan «Tüketici»nin tanımından ve «Tüketici Hakları» kavramından hareket edilerek, tüketicilerle ilgili, kamu hukukunu ve özel hukuku içine alan, özel bir hukuk sahasının bir bütün olarak, tüketicilerin korunması amacıyla düzenlenmesi yoluna gidilmektedir (8). Objektif sistemde ise, hukuki muamelelerin öznesi olan tüketici ön plana çıkmadan, «Tüketim Sözleşmesi» kavramı esas alınmakta ve tüketim maksatlı sözleşmeler kimin tarafından yapılmış olursa olsun, tüketim sözleşmesi ele alınarak, böyle bir sözleşmenin hangi şartlar içinde tüketiciyi koruyucu bir nitelik kazanacağını tesbiti ve bu amaçla yönelik düzenlemelerin yapılması amaçlanmaktadır (9).

Böylece, uygulamada, özel bir «Tüketiciyi Koruma Kanunu» ile tüketicilerin korunması yoluna gidildiğinde sübjektif sistemin; tüketim amaçlı bazı iş ve muamelelerin, tüketicileri korumak amacıyla özel olarak düzenlenmesi yoluna gidildiğinde ise, objektif sistemin geçerli olduğu görülmektedir (10).

Bize göre, aynen ticaret hukuku genel teorisinde olduğu gibi, sübjektif ve objektif sistemlerin kesinlikle birbirinden ayrılması da mümkün görülmemektedir. Özel bir kanunla tüketicileri korumak yoluna giden hukuk sistemlerinde dahi, bu kanun dışında bazı iş ve muamelelerin özel olarak düzenlenmesi ihtiyacı doğmakta, bu suretle tüketicilerin korunması ister istemez bu özel kanunun dışına taşmaktadır. Bu durum da göstermektedir ki, tüketicilerin korunması bakımından etkin bir düzenleme meydana getirebilmek, hem sübjektif ve hem de objektif sistemlere birlikte yer vererek bir «Karma Sistem» meydana getirmek suretiyle mümkün olabilecektir (11).

C. Sübjektif Sistem Açısından Tüketicinin Tanımı ve Özellikleri

1. Tüketicinin Tanımı :

Tüketici, bir mal veya hizmeti ticaret veya başkaca bir meslek icrası için değil, kişisel ihtiyacı için ve tüketmek amacıyla bir sözleşmeye dayalı olarak elde eden kişidir (12). Bu sebeple koruma tüm alıcılar için değil, tacir sıfatı veya mesleki bir faaliyet dışında, bir

(8) POROY, s. 521.

(9) POROY, s. 521.

(10) POROY, s. 521.

(11) POROY, s. 521.

(12) POROY, s. 522, 523.

mal veya hizmeti tüketim maksadıyla nihai olarak kullanan kişiler içindir .

Çeşitli kaynaklarda «Tüketici» kavramının değişik tanımlarına yer verilmiş bulunuyor. Biz bunlardan birkaçını belirtmekle yetineceğiz (13).

Tüketici, mal ve hizmetleri, başka mal ve hizmetlerin üretimi için değil, tamamen kişisel ve ailevi ihtiyaçları için kullanan ve tüketen kişidir.

Tüketici, kişisel kullanım veya ihtiyaç için alım - satım, kiralama veya başkaca akitleri yapan kişi veya aile halkıdır.

Tüketici, tüketim mallarını kişisel ihtiyacı için edinen ve tacir niteliği olmayan kişidir.

Tüketici, bir mal veya hizmetin nihai alıcısıdır veya tüketmek için malı satın alan kimsedir. Tüketmek ise, tekrar satmamak gayesiyle satın alma işidir (14).

Sanayi ve Ticaret Bakanlığınca hazırlanan ve Şubat 1992 tarihinden itibaren tartışmaya açılan «Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun Ön Tasarısı» ise, «tanımlar» başlığını taşıyan 3. maddesinde tüketiciyi: «Bir mal veya hizmeti nihai olarak kullanan veya tüketen gerçek veya tüzel kişi» şeklinde tanımlamıştır (15).

Ancak, ticaret yapan kişi veya bir sanat erbabı, mesleğinin icrasına ilişkin bir sözleşmeye konu olan bir mal veya hizmeti nihai olarak tüketmek maksadıyla değil, aynen veya şeklini ve vasfını değiştirerek satmak maksadıyla alacak olursa, bu sözleşmede taraf olmasına rağmen tüketici sıfatı bulunmadığı için, tüketiciler için tanınan korumadan yararlanması mümkün olmayacaktır. Fakat, gerçek kişi tüketicilerin yararlandığı korumadan, nihai kullanım amacıyla ve mesleki bir gelir elde etmek amacı olmaksızın sadece tüketim gayesiyle hareket eden her hangi bir tüzel kişiyi mesela; bir derneği, bir kamu tüzel kişisini ve hatta bir ticaret ortaklığını mahrum etmek doğru olmayacaktır (16). O halde, ticari işletmesinin bizatihi ihtiyacı için mal ve hizmet talep eden gerçek kişi tacirler ve sanat erbabı kadar, diğer

(13) POROY, s. 523; Ömer Baybars TEK, Pazarlama İlkeler ve Uygulamalar, İzmir, 1990, s. 125 vd.; ÇEVİK, s. 45.

(14) ÇEVİK, s. 45.

(15) Bkz.: Ön Tasarı m. 3.

(16) POROY, s. 524.

(17) POROY, s. 525.

tüzel kişi tacirler de, bu anlayış çerçevesinde tüketici sayılmak gerekecektir (17).

2. Tüketicilerin Özellikleri (18) :

1 - Tüketici, özel hukuk sahasına ilişkin bir sözleşmeye taraf olarak mal ve hizmet edinen kimsedir.

2 - Tüketici mal ve hizmetleri ticaret veya başkaca bir mesleği icra etmek gayesi ile değil, kişisel ve ailevi ihtiyaçları için edinen kimsedir.

3 - Tüketicinin mutlaka bir gerçek kişi olması şart değildir. Kendi ihtiyacı için mal veya hizmet talebinde bulunan herhangi bir tüzel kişi de tüketici olabileceği gibi, ticari işletmesinin ihtiyacı için ve tüketmek maksadıyla mal ve hizmet talebinde bulunan bir tüzel kişi tacir dahi tüketici sayılmak gerekecektir.

D. Objektif Sistem Açısından «Tüketim Sözleşmesi» Kavramı ve Tüketicinin Korunması

Objektif sistemde, tüketici kavramı ikinci plana itilerek «Tüketim Sözleşmesi» kavramı ön plana çıkmakta ve tüketim sözleşmesi niteliğindeki sözleşmeler tesbit edilerek, böyle bir sözleşme gereğince mal veya hizmet edinen kişi kim olursa olsun, bu sözleşme ile getirilen korumadan yararlanması mümkün olabilmektedir (19). Hukuk tatbikatında tüketim sözleşmelerinin başlıcalarını; satım, istisna, kira, sigorta sözleşmesi gibi sözleşmeler ve bu sözleşmelerin özel nitelikteki bazı türleri teşkil etmektedir (20). Ayrıca, tüketim malı niteliğindeki malların neler olduğunu tesbit etmek suretiyle, gayesi nihai tüketim olmak şartıyla, bu tür malları konu alan sözleşmeleri de tüketim sözleşmesi olarak kabul etmek mümkün görünmektedir (21). Baş-

(18) POROY, s. 525.

(19) POROY, s. 525.

(20) TANDOĞAN, *Tüketicinin Korunması*, s. 28; Satım aktinin türleri konusunda daha fazla bilgi için bkz.: Haluk TANDOĞAN, *Borçlar Hukuku Özel Borç İlişkileri*, C.: 1/1, Dördüncü Basım, Ankara, 1985, s. 221 vd.

(21) Tüketim malları denilince; gıda içecek, dokuma, hazır giyim mamülleri başta olma üzere tüketicinin tüketmek amacıyla satın aldığı her türlü mal akla gelmektedir. Tüketim malları, satın alınan bir malın kullanımı süresince göre «Dayanıklı Tüketim Malları» ve «Dayanıksız Tüketim Malları» olarak iki gruba ayrılmaktadır. Satın alınmalarından itibaren bir yıl içinde tamamen tüketilebilen mallar dayanıksız tüketim malları; bir yıldan daha uzun bir sürede kullanılan mallar ise dayanıklı tüketim malı olarak kabul edilmektedir (Rezan TATLIDİL, «Tüketim Mallarında Tüketicinin Korunması ve Tüketicinin Fonksiyonu», Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, C. 4, Sa. 1-2, Yıl 1989, s. 261).

ka bir ölçüye göre ise, sözleşmeye konu olan malların türünü dikkate almaksızın; bu malların belirli şartlarla veya satış usulleri ile elde edilmesine dair sözleşmelerin tüketim sözleşmesi olarak kabul edilmesi ve değerlendirilmesi yoluna gidilmesidir. Mesela: Kredili mal satımı ile ilgili sözleşmeler; doğrudan tüketiciye mal satmak veya kapıdan kapıya mal satışı suretiyle yapılan sözleşmeleri; taksitli satışlarla ilgili sözleşmeler; garantili satışlarla ilgili sözleşmeler; katalog göndermek suretiyle satış sözleşmesi gibi sözleşmeler, hepsi birer «Tüketim Sözleşmesi» niteliğinde sayılması gereken sözleşmelerdir. Bu tür sözleşmelerin yapılması ve ifası safhasında zayıf durumdaki tüketicileri korumak maksadıyla alınacak önlemler ve yapılacak düzenlemeler de tüketicilerin korunmasının başka bir yönünü teşkil etmektedir (22). Tüketim sözleşmeleri yoluyla tüketicinin korunması aktin kurulması ve aktin ifası safhası olmak üzere iki safhada gerçekleşmektedir (23). Biz burada özellikle sözleşmenin (aktin) kurulması sırasında tüketicilerin korunmasından söz edeceğiz. Şu hususu hemen belirtelim ki, tüketim toplumu modeline uygun olarak çok sayıda ve yığın halinde malın üretilmesi ve dağıtılması, kitlelere mal ve hizmet sunan büyük işletmelerin kendi yararlarını ön plana çıkararak, tek taraflı ve bizzat kendilerinin tesbit ettiği şartlara uygun olarak tek tip (bir örnek) sözleşmelerin meydana getirilmesi ve bu sözleşmelerdeki hükümlerin aynen tüketicilerce kabul edilmesi sonucunu doğurmaktadır. Tek tip (bir örnek veya standart) sözleşme veya «İltihaki (katılmalı) akit» (Contrats d'adhesion) türünde sözleşmeler ülkemizde de çok değişik sahalarda uygulama alanı bulmaktadır (24). Ülkemiz açısından, tip sözleşmelerde yer alan genel işlem şartlarının tüketicilerin menfaatlerini de dikkate alacak şekilde uygulanmasını sağlamak, objektif sistemin ulaşmak istediği başlıca amaçlar arasında bulunmaktadır (25). Genel işlem şartları, çok sayıda yapılacak sözleşmeler için önceden formüle edilen ve sözleşmenin kurulması sırasında taraflardan birinin, genellikle de, sözleşmeyi hazırlayan tarafın, diğer tarafa koştugu şartlardır (26).

(22) POROY, s. 525 vd.; Ayrıca bkz.: TANDOĞAN, **Tüketicinin Korunması**, s. 11 vd.; ÇEVİK, s. 50.

(23) Bu konuda daha fazla bilgi için bkz.: POROY, s. 527 vd.; TANDOĞAN **Tüketicinin Korunması**, s. 24 vd.

(24) TANDOĞAN, **Tüketicinin Korunması**, s. 24 vd.

(25) Tüketicinin tip sözleşmelerde belirlenen genel işlem şartlarına karşı korunması konusunda daha fazla bilgi için bkz.: TANDOĞAN, **Tüketicinin Korunması**, s. 24 vd.

(26) TANDOĞAN, **Tüketicinin Korunması**, s. 29.

II. AVRUPA TOPLULUĞUNDA TÜKETİCİNİN KORUNMASI VE TÜKETİCİ HAKLARI

Avrupa Topluluğu'nun kurulmasına yol açan anlaşmada tüketicilerin korunmasına ilişkin özel bir hüküm bulunmamaktadır (27). Topluluğa verilen görevler, Roma Anlaşmasının 2. maddesinde sayılmıştır. Bu görevlerden biri de, ekonomik faaliyetlerde uyumlu bir gelişme ve dengeli bir büyümeyi sağlayarak topluluk üyesi ülke vatandaşlarının hayat standartını yükseltmektir. Hayat standartının yükseltilmesi ise, tüketicilerin sağlık, güvenlik ve ekonomik çıkarlarının korunması ile yakından ilgili bulunmaktadır (28).

Avrupa Topluluğunda tüketicilerin korunması konusundaki çalışmalar esas itibariyle 1972 yılından itibaren başlamıştır. Bunun sebebi, Roma Anlaşmasının, tüketicinin korunması konusunda varılması gereken hedefleri açık ve somut olarak göstermemiş olmasıdır denilebilir (29).

Avrupa Topluluğu Komisyonu, topluluk düzeyinde tüketiciyi koruma politikalarını geliştirme çalışmalarının sonunda, Birinci Tüketicici Koruma Programı'nı hazırlamış ve 1975 yılında yayınlanan bu programda tüketici hakları üzerinde durmuştur. Bu program gereğince başlıca beş temel tüketici hakkı belirlenmiş bulunmaktadır. Bunlar (30) :

- 1 - Tüketicinin sağlık ve güvenliğinin korunması hakkı;
- 2 - Tüketicinin ekonomik menfaatlerinin korunması hakkı;
- 3 - Tüketicinin zararlarının karşılanmasını isteme (tazminat) hakkı;

-
- (27) Rezan TATLIDİL/Mustafa TANYERİ, «Avrupa Topluluğunda Tüketiciyi Koruma Politikaları ve Türkiye'deki Uygulamalar», Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, C.: 3, Sa. 2 Yıl 1988, s. 49; Ancak dolaylı olarak ortak tarım ve rekabet politikaları ile ilgili 39., 85 ve 86. maddelerde tüketicilerden söz edilmektedir. Avrupa Topluluğu Anlaşmasının 39. maddesi, «Tarım ürünlerinin makul bir fiyatla tüketicilere iletilmesinin sağlanması»; 85. madde ise, tüketicilerin pazardaki rekabetten olumsuz olarak etkilenmemelerinden söz etmektedir (TATLIDİL/TANYERİ, s. 49).
- (28) TATLIDİL/TANYERİ, s. 49.
- (29) GÖLE, s. 26. Avrupa Topluluğunda tüketicinin korunması konusunda yapılan çalışmalar hakkında daha fazla bilgi için bkz.: GÖLE, s. 26 vd;
- (30) TATLIDİL/TANYERİ, s. 50. Bu hakların kapsamı konusunda daha fazla bilgi için bkz.: TATLIDİL/TANYERİ, s. 50; «Topluluk ve Tüketiciler», AVRUPA, Sa. 88, Şubat 1984, s. 14; GÖLE, s. 14 vd.; KAYA, s. 273 vd.; Özkan ÜNVER, «Tüketicinin Korunması ve Standartlaştırma», STANDART, Tüketicinin Korunması Özel Sayısı, s. 100 vd.

- 4 - Tüketicinin bilgilendirilme ve eğitilme hakkı;
- 5 - Tüketicinin örgütlenme ve temsil edilme hakkıdır.

Avrupa Topluluğu Komisyonu'nun 27 Şubat 1976 tarihinde hazırladığı bir karar Tasarısı ile standart hale gelmiş bazı mal ve hizmetlerin satışında tüketicileri koruyabilmek için, mal ve hizmetlerin sağlanmasına ilişkin olarak yapılan sözleşmelerdeki kötüye kullanılan şartlardan tüketicileri korumak maksadıyla etkili hukuki düzenlemeler yapılması ve uygun denetim sistemlerinin kurulması üye Devletlere tavsiye edilmiş; ayrıca, kötüye kullanıcı şartların neler olduğu örnekler verilmek suretiyle uzun bir liste halinde sayılmıştır (31).

Topluluk tarafından 1981 yılında kabul edilen ikinci tüketici programı, tüketici gelirlerinin maksimum düzeyde tüketime yönettirmesi üzerinde durulmuş ve tüketicilerin temsilcisi kuruluşlar ile özel kesim ve kamu kesimindeki kararvericiler arasında bir diyalogun başlatılması ve geliştirilmesi gerekliliği üzerinde durulmuştur (32).

Avrupa Topluluğu Komisyonu 1985 yılına gelindiğinde, tüketiciyi koruma politikalarına yeni bir itici güç kazandırmak maksadıyla, topluluk mevzuatının uyumlaştırılması yoluyla tüketicilerin her üye ülkede aynı biçimde korunması gerekliliğini bildirmiştir. Mevzuatların uyumlaştırılmasının önemi Avrupa Parlamentosunca da benimsenmiş olup, Parlamento ayrıca, topluluk ülkelerinde uygulanan standartların da uyumlaştırılmasının gerekliliğini belirtmiş bulunmaktadır (33).

III. FRANSIZ HUKUKUNDA TÜKETİCİLERİN KORUNMASI

A. İlgili Mevzuata Genel Bir Bakış

Fransız hukukunda tüketicilerin korunması bir hayli eski tarihlerle dayanmaktadır. Fransa'da 1945 li yıllarda tüketiciyi koruma hareketi başlamış ve bu maksatla çeşitli tüketici örgütleri ve araştırma merkezleri meydana getirilmiştir (34). Tüketicilerin korunmasına ilişkin ilk kanun, 5 Kasım 1953 tarihli ve 53 Sayılı «Kartopu Şeklindeki Satışları (a la ventes boule de neige) Yasaklayan Kanun»dur. Adı geçen kanun, kartopu şeklinde devamlı olarak bir birine eklenerek artan sayıda malın satışını ve buna benzer nitelikteki diğer tüm satış usullerini; özellikle de, halkı umutlandırarak; bazı malların bedava veya gerçek değerinden çok ucuz bir bedelle satılacağını belirterek halkı yanıltmak suretiyle mal satma usulünü yasaklamaktadır. Ayırı-

(31) TANDOĞAN, *Tüketicinin Korunması*, s. 37 vd.

(32) TATLIDİL/TANYERİ, s. 50.

(33) TATLIDİL/TANYERİ, s. 51.

(34) Yıldırım KILKIÇ, *Tüketicinin Korunması Pazarlamacı Karşısında Tüketici*, İstanbul, s. 35.

ca, yatırım bonusu (Placement de bons) veya senedi veya bunlara benzer başkaca senetlere bağlı olarak yapılan satışlar ile iane (yardım) toplamak veya bir yere yazılmak (üye olmak) maksadıyla çıkarılmış senetlere bağlı olarak yapılan satışları yasaklamış ve Kanuna aykırılık halinde uygulanacak cezaları da göstermiş bulunmaktadır (35).

Fransa'da ticari satışlarla ilgili olarak, tüketicilere ve tüketicilerin korunmasına yönelik çeşitli düzenlemeler yapılmış ve değişik zamanlarda yapılan bu düzenlemelerle ilgili kanun ve kararnamelemler Fransız Ticaret Kanunu'nda yer almış bulunmaktadır. Biz burada tüketicilerle doğrudan doğruya ilgili olan ve tüketicilerin korunması maksadıyla satış akti çerçevesinde çıkarılmış bulunan kanun ve kararnamelerin yayınlanma sırasına göre bir dokümenü yapacağız, daha sonra da bunlardan tip sözleşmelerin hazırlanması sırasında genel işlem şartlarının belirlenmesi bakımından önemli gördüklerimiz üzerinde biraz daha ayrıntılı olarak durmaya çalışacağız (36).

1 - Kredili Satışlarla ilgili 20 Mayıs 1955 tarihli ve 55 - 585 sayılı Kararname;

2 - İkametgahta teslim şartıyla satışlarda ve ikametgahta yapılan satışlarda tüketicilerin korunması hakkında 22 Aralık 1972 tarih ve 72 - 1137 Sayılı Kanun;

3 - Doğrudan doğruya tüketicilere yapılan satışlarla ilgili 27 Aralık 1973 tarihli ve 73 - 1193 Sayılı Kanun ve bu kanunun uygulaması ile ilgili 15 Mayıs 1974 tarihli ve 74 - 429 Sayılı Kararname;

4 - Tüketicilerin bazı kredi işlemleri konusunda bilgilendirilmcsi ve korunması hakkında 10 Ocak 1978 tarihli ve 78 - 22 Sayılı Kanun;

5 - Tüketicilerin sözleşmelerdeki kötüye kullanılan şartlardan korunması ve mal ve hizmetler hakkında bigilendirilmesi hakkında 10 Ocak 1978 tarihli ve 78 - 23 Sayılı Kanun ve bu konunun IV. bölümünün uygulaması ile ilgili 24 Mart 1978 tarihli ve 78 - 464 Sayılı Kararname;

6 - 10 Ocak 1978 Tarihli ve 78 - 22 Sayılı tüketicilerin bazı kredi işlemleri konusunda bilgilendirilmesi ve korunması hakkında kanunun 19, 20 ve 21. maddelerinin uygulanması hakkında 17 Mart 1978 tarih ve 78 - 373 Sayılı Kararname ve aynı kanunun 5 ve 12. maddelerinin uygulaması ile ilgili 24 Mart 1978 tarih ve 78 - 509 Sayılı Kararname;

(35) Bkz.: Code De Commerce, Dalloz, 1988-1989, s. 1499.

(36) Bu kanun ve kararnameler için bkz.: Code de Commerce, s. 1499 vd.

7 - Tele - satış adı da verilen, televizyon aracılığı ile satışları artırmaya yönelik olarak yapılan hediye satışlarına ilişkin, «Uzaktan satış» (ventes à distance) usulü ile ilgili 6 Ocak 1988 tarihli ve 88 - 21 Sayılı Kanun.

B. Fransız Hukukunda Tüketicilerin Sözleşmelerde Yer Alan ve Kötüye Kullanılan Şartlardan Korunması

Biz bu başlık altında, yukarıda sayılan düzenlemelerden sadece 10 Ocak 1978 tarihli ve 78 - 23 sayılı «Tüketicilerin sözleşmelerdeki kötüye kullanılan şartlardan (Clauses abusives) korunması ve mal ve hizmetler hakkında bilgilendirilmesi hakkındaki kanun» bilgi vermeye ve bu kanunla getirilen düzenlemeleri açıklamaya çalışacağız (37).

1. Kanunun Uygulama Alanı ve Kapsamı :

Kanun, Tacirlerle tacir olmayanlar veya tüketiciler arasında yapılan akitlerde uygulanacaktır (38). Ayrıca Kanun, 36. maddesinde belirtilen, kötüye kullanılan şartları belirlemekle görevli bir komisyonun görüşü alınarak, Fransız Devlet Konseyi (Danıştay) tarafından çıkarılacak bir Kararname ile, koruma kapsamına alınacak malların cinsi, satış sonrası taahhüt edilen bakım hizmetleri, malların belirlenmiş veya belirlenebilir nitelikteki fiyatları ve nihayet taksit ödemeleri ile ilgili şartlar veya malların dayanıklılığı, teslim zamanı ve teslim şartları yüklenilen tehlikeler ve sorumluluk veya garanti miktarı, garanti süresi, anlaşmayı bozma veya yenileme ile ilgili olarak getirilen düzenlemelerden, sözleşmeye konduğu anlaşılan veya tesadüfen ortaya çıkan ve sözleşme düzenleme yetkisinin tek tarafı olarak kötüye kullanılması sonucunu doğuran şartlar (la clause abusives) konulması yasaklanmıştır (39). Kanun bu tür şartların geçersiz sayılabilmesi için şartın tek tarafı olarak getirilmiş olması kadar bu şartların, tüketicilerin satıcılar karşısındaki ekonomik zayıflığından yararlanarak aşırı menfaat elde edilmesi sonucunu doğuracak şekilde konulmuş olmasını yeterli bulmaktadır. Yukarıda açıkladığımız özellikleri taşıyan sözleşmeler yasaklanabilir sınırlandırılabilir veya yeniden düzenlenme yoluna gidilebilir (40). Kanun, getirdiği düzenlemelere aykırı hükümler taşıyan özel nitelikte bir şart sözleşmeye konulmuş ise böyle bir şartın hiç yazılmamış sayılacağını da hükme bağlamış bulunmaktadır (41).

(37) Bu konuda Alman hukukunda yapılan düzenlemeler hakkında bilgi için bkz.: TANDOĞAN, s. 27 vd.

(38) 10 Ocak 1978 tarihli Kanun m. 35/1.

(39) 10 Ocak 1978 tarihli Kanun m. 35.

(40) 10 Ocak 1978 tarihli Kanun m. 35 son cümle.

(41) 10 Ocak 1978 tarihli Kanun m. 35/2.

Bu hükümler sözleşmelerin yazılı şekildeki asıl metinleri hakkında uygulanacağı gibi sözleşmeye esas teşkil eden belgeler hakkında da uygulanacaktır. Özellikle de sipariş mektupları, faturalar, garanti belgeleri, teslimat senetleri, bordrolar, biletler, sözleşme özel şartlarını düzenleyen sözleşmeler veya gerektiğinde başvurulmak üzere önceden hazırlanmış anlaşma genel şartları ile ilgili sözleşmeler bunlar arasında sayılabilir (42).

2. Sözleşmelerdeki Kötüye Kullanılan Şartları İnceleme Komisyonu

Kanun ayrıca, tüketicilerle ilgili Bakanlık bünyesinde «Sözleşmelerdeki Kötüye Kullanılan Şartları İnceleme Komisyonu» adı ile bir komisyon kurulmasını hükme bağlamıştır (43). Bu komisyon çıkarılacak kararnamele ile, sözleşmeyi yapan taraflardan, tacir olmayan yani tüketici olan tarafın bilgilendirilmesi, sözleşmelerdeki kötüye kullanılan şartlardan korunarak güven altına alınmasını sağlamak üzere 35. maddenin 1. fıkrasındaki öngörülen hususları ihtiva eden yazılı nitelikteki sözleşme metinlerini düzenlemek yetkisine de sahip bulunmaktadır (44).

Söz konusu Komisyon 15 üyeden meydana gelmektedir. Kanun, Komisyonun üyelerinin şu şekilde teşkil edileceğini belirlemiş bulunmaktadır (45). Yüksek düzeyli hukukcular (Yüksek Hakimler) arasında seçilecek bir başkan; Yüksek düzeyli hukukcular veya idareciler veya Devlet Konseyi (Danıştay) üyeleri arasından seçilecek iki üye; Uzmanlık dalları ve ehliyetleri dikkate alınarak Hükümeti temsilen seçilecek üç üye; Sözleşmelerin hazırlanması tekniği ve hukuk tatbikatı konularında uzman üç hukukçu üye; Tüketici koruma birliklerini veya üst düzeydeki tüketici örgütlerini temsilen üç üye; Ticaret ve sanayi alanında faaliyet gösterenlerin teşkil ettikleri mesleki birliklerin temsilcilerinden üç üye.

Komisyonun görevlerine gelince: Komisyon, tacirler tarafından, tacir olmayan kişilere veya tüketicilere uygulanmak üzere hazırlanmış tip sözleşmeleri inceler. Bu tür sözleşmelerde yer alan kayıt ve şartların Kanuna, korunması gereken menfaatler dengesine bir aykırılık veya aldattıcı bir nitelik taşıyıp taşımadığını araştırmakla görevlidir. Bu maksatla yapılacak araştırmalarla ilgili başvurular, tüketicilerin korunması görevi ile yükümlü Bakanlık, tüketici dernek ve örgütleri veya tacirlerin bağlı olduğu mesleki kuruluşlar tarafından Ko-

(42) 10 Ocak 1978 tarihli Kanun m. 35/3.

(43) 10 Ocak 1978 tarihli Kanun m. 36/1.

(44) 10 Ocak 1978 tarihli Kanun m. 35/4.

(45) 10 Ocak 1978 tarihli Kanun m. 36/2.

misyonu yapılabilir (46). Komisyon incelemeleri sonucunda kötüye kullanılan bir şartın varlığını tesbit ettiği takdirde, söz konusu şartın geçersiz sayılmasını veya değiştirilmesini isteyebilir (47).

III. ÜLKEMİZDE TÜKETİCİNİN KORUNMASI İLE İLGİLİ KANUNLAŞTIRMA ÇALIŞMALARI VE ŞUBAT 1992 TARİHLİ ÖN TASARI

A. Ülkemizdeki Kanunlaştırma Çalışmaları

Ülkemizde tüketicileri ilgilendiren ve koruyan pek çok kanun çok eski tarihlerden itibaren hazırlanmış ve yürürlüğe girmiş bulunmaktadır. Bu kanunlar bugün için, çok uzun bir liste oluşturacak sayı ve çeşitliliğe sahip bulunmaktadır (48).

Ülkemizde tüketicinin korunması ile ilgili kanunlaştırma çalışması ilk olarak 15.11.1971 tarihinde hazırlanan «Tüketicinin Korunması için Ticaret Konusu Mal ve Hizmetlerle ilgili Faaliyetlerin Düzenlenmesi Hakkında Kanun Tasarısı»dır. Daha sonra bu tasarının başlığı «Ticaretin Düzenlenmesi ve Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun Tasarısı» şeklini almıştır. Bu ilk tasarılarından sonra, 1980 yılında Ticaret Bakanlığı tarafından «Ticarette Dürüstlüğün Korunması Hakkında Kanun Tasarısı» hazırlanmıştır (49). Bu tasarılar çeşitli sebeplerle kanunlaşma imkanı bulamamışlardır. Son olarak ise, Şubat 1992 tarihli «Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun Ön Tasarısı» Sanayi ve Ticaret Bakanlığınca hazırlanarak, ilgili kuruluşlara gönderilmek ve kamu oyuna duyurulmak suretiyle tartışmaya açılmış bulunmaktadır (50).

B. Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun Ön Tasarısının Değerlendirilmesi :

1. Genel Değerlendirme :

a. Ön Tasarının Genel Yapısı Bakımından Değerlendirilmesi

Ön tasarı, «Genel Gerekeçe» kısmı dışında, beş kısımdan meydana gelmiştir. Birinci kısım, «Genel Hükümler»; ikinci kısım, «Tüketi-

(46) 10 Ocak 1978 tarihli Kanun m. 37 son cümle.

(47) 10 Ocak 1978 tarihli Kanun m. 38.

(48) GÖLE, s. 28. Ülkemizde tüketicinin korunmasının tarihçesi hakkında daha fazla bilgi için bkz.: ATASOY, s. 11 vd.; ÜNVER, s. 101 vd.

(49) TANDOĞAN, *Tüketicinin Korunması*, s. 9 vd.; Haluk TANDOĞAN, «İç ve Dış Ticaretin Düzenlenmesine İlişkin Kanun Tasarısı ile Ticarette Dürüstlüğün Korunması Hakkında Kanun Tasarısının Tüketicilerin Korunması Açısından İncelenmesi», *Banka ve Ticaret Hukuku Dergisi*, C. X, Sa. 4, Aralık 1980, s. 924; GÖLE, s. 29.

(50) Söz konusu, Şubat 1992 tarihli Ön Tasarının gerekçeli tam metni için bkz.: *Aylık Tüketici Haber Gazetesi*, Sa. 59, Yıl: 5, Mart 1992, Özel İlave s. 12 vd.

cinin Korunması ve Aydınlatılması»; üçüncü kısım, «Tüketici Kuruluşları»; dördüncü kısım, «Tüketici Mahkemeleri» ve beşinci kısım, «Çeşitli Hükümler» başlıklarını taşımaktadır.

Tasarının tartışmaya açılmasından sonra ortaya çıkan görüşler ve bir kısım eleştiriler doğrultusunda Sanayi ve Ticaret Bakanlığınca yapılacak yeni değerlendirmeler ışığında ön tasarı son şeklini alacaktır. Bu arada hemen şu hususu belirtmek gerekir ki, üst düzey bir Bakanlık yetkilisinin yapmış olduğu açıklamaya göre, ön tasarinın en çok eleştiri alan 4. maddesinin (51) tasarıdan çıkarıldığını ve ayrıca, Tüketici Birlikleri ve Tüketici Komiteleri ile ilgili 17-26 arasındaki maddelerin de tamamen iptal edilmiş olduğunu öğrenmiş bulunuyoruz (52). Gene aynı yetkilinin açıklamasına göre, ön tasarıya başka maddelerin eklenmesi yoluna da gidilmiş bulunmaktadır. Mesela; ön tasarıya konan bir madde ile, mal satışı ile ilgili olarak düzenlenen senetlerin üçüncü kişilere devir yasağı getiriliyor ve «Tüketici Senedi» olarak adlandırılacak bir senet türü ihdas ediliyor. Bu senedin önemli bir özelliği, satıcı zinciri dışında kalan üçüncü şahıslara devredilemeyecek oluşudur (53).

Biz, ön tasarı üzerindeki düşüncelerimizi belirtirken, yetkililerce kaldırılacağı açıklanan maddeler ve hususlar üzerinde durmayacağız. Bunlar dışında kalan maddeler üzerinde görüşlerimizi açıklamaya çalışacağız. Amacımız Bakanlıkça bundan sonra yapılacak çalışmalara bir nebze katkıda bulunabilmek ve Tüketiciyi Koruma Kanun Tasarısı'nın eksiksiz olarak oluşmasına yardımcı olabilmektir. İnaniyoruz ki bu oluşum, tasarinın Millet Meclisinde görüşülmesi sırasında da devam edecektir.

b. Ön Tasarının Benimsenen Sistem Bakımından Değerlendirilmesi

Ön tasarı esas itibariyle subjektif sistem dikkate alınmak suretiyle hazırlanmıştır. Tasarının genel gerekçesinde tüketicinin korunması anlayışının hakim olması, tüketici kavramına ve tüketici haklarına ağırlık verilmesi bunu açıkca ortaya koymaktadır. Tüketicilerin ko-

(51) Bu madde, fiyatların piyasa ekonomisi şartlarında serbestce belirlenebilmesini ve haksız rekabetin önlenmesini sağlamak amacıyla bulunmaktır. Bu konuda daha ayrıntılı bir düzenlemenin Tüketicinin Korunması Kanunundan ayrı olarak yapılması görüşü benimsenmiş olduğundan basında yer alan haberlere göre Hükümetçe, «Rekabetin Korunması Hakkında Kanun Tasarısı» hazırlanarak kanunlaşması için çalışmalar başlatılmış bulunmaktadır.

(52) Bakanlık yetkilisinin açıklamaları için bkz.: Ankara Tüketici Bülteni, Mayıs 1992, Yıl: 3. S. 29, s. 5 ve 7.

(53) Aynı kaynak, s. 7.

runmasına yönelik diğer Kanun ve düzenlemelerin yanısıra, Avrupa Topluluğu hukuku ile uyumlu olarak konunun düzenlenmesi amaçlanmıştır. Her ne kadar kanunun sistemi bakımından ana karakteri Sübjektif Sistemin uygulanması şeklinde ortaya çıkmakta ise de, tüketicinin korunması ile ilgili bütün düzenlemelerin tek bir kanunda yer almasının güçlüğü dikkate alınarak, «Tüketicinin Korunmasına ilişkin mevzuatın bütün yönleriyle bir yasanın kapsamına dahil edilmesi müşkilat arz etmektedir» denilmekte ve dolayısıyla bu ön tasarı dışında yer alabilecek hususlara işaret edilerek objektif sistem gereğince de bazı düzenlemelerin yapılmasının kaçınılmazlığı vurgulanmaktadır. Ön tasarı, tüketicinin korunması bakımından bazı temel düzenlemeler getirmekte ise de, bu düzenlemelerin, sübjektif sistemin uygulanırılığı bakımından yeterli olmadığını söyleyebiliriz. O halde, Ön Tasarı ve onu tamamlayacak tarzda yapılacak diğer düzenlemelerle tüketicinin korunması ile ilgili hukuk sahasının bir bütünlük kazanması mümkün olabilecektir. Bu bakımdan, Ülkemiz uygulamasında tüketiciyi koruma hukukunun «Karma Sistem» çerçevesinde düzenlenmek yoluna gidildiği söylenebilir.

c. Ön Tasarının Kullanılan Dil ve Terim Birliğinin Sağlanması Bakımından Değerlendirilmesi

Ön tasarı metninin hazırlanmasında hukuki terimlerden çok işletmecilik terimlerinin hakim olduğu söylenebilir. Bu bakımdan tasarı'nın hukuki terimlere yer verecek ve ilgili diğer kanunlarla da terim birliğini koruyacak şekilde gözden geçirilmesinin yararlı olacağı kanaatini taşımaktayız. Mesela: «Tanımlar» başlığını taşıyan 3. maddede «Satıcı - Firma» terimine yer verilmiş olması bu görüşümüzü doğrulamaktadır. Bu terim yerine «Tacir» ve «Esnaf» terimlerine veya Türk Ticaret Kanunu'nda merkez kavram olarak düzenlenmiş olan «Ticari İşletme» ve «Esnaf İşletmesi» kavramlarına yer verilmesi daha uygun olurdu. Kaldı ki, «Firma» sözcüğü yerine de Türkçe olan «İşletme» sözcüğünün kullanılmış olmasını arzu ederdik. Ön tasarı'nın «Kapsam» başlığını taşıyan 2. maddesinde «... tüketici ile satıcılar arasındaki ticari nitelikteki alım - satımlar, bu Kanun kapsamındadır» denilmesine rağmen, 3. madde de daha genel bir terim olan «Satıcı - Firma (İşletme)» terimine yer verilerek, satıcı tarafın esnaf işletmesi dahi olabileceği tarzda bir genellemeye gidilmiştir. Ayrıca bu düşüncemizi destekler mahiyette, «Mesleki Kuruluş» tanımı içine 507 Sayılı Esnaf ve Küçük Sanatkarlar Kanunu'na (54) tabi olarak faaliyet gösteren Esnaf ve Sanatkarlar Birlikleri de alınmıştır. Bu iki ayrı ifadenin bir-biri ile çelişmekte olduğu ise kuşkusuzdur.

(54) 17 Temmuz 1964 Tarihli Kanun (RG.: 1, 3, 4 Ağustos 1964, Sa. 11769-11771).

2. Ön Tasarının Bazı Maddelerinin Değerlendirilmesi

Tasarının «Amaç» başlığını taşıyan 1. maddesinde Avrupa Toplu- luğunda tüketicinin korunması bakımından hakim olan ilkeler ve tü- ketici hakları çerçevesinde tüketicinin korunmasını ve «tüketicinin gönüllü örgütlenmesi» yoluyla temsil edilmesinin amaçlandığı belir- tilmiştir ki, maksadı ifadeye elverişli bulunmaktadır.

Ön tasarının «Kapsam» başlığını taşıyan 2. maddesinde, «... mal ve hizmet piyasalarında tüketici ve satıcılar arasındaki ticari nitelik- teki alım - satımlar, bu Kanun kapsamındadır» denilmektedir. Bu ifade iki bakımdan eleştirilebilir :

1 - Ön tasarının 3. maddesinde «Satıcı - Firma (İşletme) : «Tica- retle uğraşan toptancı ve perakendeci gerçek ve tüzel kişiyi» ifade eder denilmektedir. Yukarıda da açıkladığımız gibi bu ifadeye, göre, satıcı «tacir» sıfatını taşıyan kimsedir. Böyle olunca, «ticari nitelikte- ki alım - satımlar» ibaresi yerine, «satıcı bakımından ticari nitelikte- ki alım - satımlar» denmesi daha uygun olurdu.

2 - Ayrıca tasarının kapsamını sadece, «alım - satım akti» ile sınırlandırmamak, tüketicilerin taraf olduğu diğer akitleri de tasarı- nın kapsamına almak gerekir. Bu sebeple maddeyi, «satıcı bakımından ticari nitelikteki alım satımlar ve tüketicinin taraf olduğu diğer akit- ler bu Kanun kapsamına dahildir» şeklinde değiştirmek uygun ola- caktır.

«Satışlar» başlığını taşıyan 5. maddenin 1. cümlesinin hangi mak- sada hizmet edeceğini tam olarak anlayabilmiş değiliz. Borçlar Kanu- nu'nun genel hükümleri çerçevesinde bir aktin meydana gelmesinin şartları düzenlenmiş bulunmaktadır. Aktin kurucu unsurlarından olan icap ve kabul şeklinde ortaya çıkan irade açıklamaları ve bu be- yanlar bakımından ortaya çıkan özel durumlar ayrıca düzenlenmiş- tir. Bu sebeple ayrıca bu konuda bir düzenleme yapmaya ihtiyaç bu- lunmamaktadır. Bunun dışında bir maksatla bu ibareye yer verilmiş ise, maksadı tam ifade etmeye yetmemektedir. Satım aktinde, satılan şeyin (mebi) hazır bulundurulmasına ihtiyaç olmadığı kuralına bir istisna getirilmekte ise bunun daha açık ifade edilmesi gerekir. Kaldı ki, bu hükmün tatbikatta bir işlerlik kazanması da zor görünmekte- dir. Ülkemizde uygulanan satış usulleri bakımından yerleşmiş bir uy- gulama da değildir.

«Taksitli ve Kredili Satışlar» başlığını taşıyan 6. madde yeterli açıklıkta ve yeni satış yöntemlerinin tümünü içine alacak şekilde dü- zenlenmemiştir. Madem ki bu Ön Tasarısı ile bir tüketici hukuku ya-

ratılmak isteniyor, bu konuda yeni ortaya çıkan ve uygulama alanı bulan tüm sözleşme şekilleri başkaca bir düzenlemeye ihtiyaç kalmayacak şekilde düzenlenmeli ve hukuk tatbikatımız bu konularda ortaya çıkan kanun boşluğundan kurtarılmalıdır. Özellikle de, Borçlar Kanunumuzun ve Ticaret Kanunumuzun sistemi ve düzenlemesi dışında kalan bir kısım yeni sözleşmeler, bu vesileden yararlanılarak topluca bir düzenlemeye kavuşturulmalı, tüketicinin korunmasını amaçlayan böyle bir kanunda sistemli bir şekilde yer alarak, sübjektif sisteminin gereklerine uygun bir kanun yapmak yoluna gidilmelidir. Bu bakımdan, hukukumuzda Merkez Bankasının bir tebliği ile düzenlenmiş bulunan ve taksitli satışların özel bir türü niteliğinde bulunan «Kampanya suretiyle yapılan ön ödemeli taksitli satışlar» (55) ve henüz bir düzenlemeye tabi tutulmamış bulunan «Kredili ve Banka kredili veya 3. şahıslar tarafından sağlanan kredi gereğince yapılan satış sözleşmeleri»; ayrıca, «taksitli satış sözleşmesi» nin günümüz ihtiyaçlarına uygun hale getirilmesi suretiyle yeniden düzenlenmesi de bu kanun çerçevesinde yapılmalıdır.

Ön tasarının «Ayıplı, kusurlu mal ve hizmetler» başlığını taşıyan 7. maddesinin 1. fıkrasındaki «veya ilanında» ibaresinin neyi ifade ettiği tam anlaşılmamaktadır. Aynı fıkroda belirtilen ve akte aykırılık sayılacak hallerden birinin (56) varlığı durumunda ayıp ihbarı ile ilgili süre 15 gün olarak belirtilmiştir. Bu süre Ticaret Kanununda belirtilen 8 günlük ihbar süresinden daha uzun bir süre olarak belirtilmiştir. Borçlar Kanunu ise ihbar süresi konusunda kesin bir belirleme yapmadan «makul bir süre» içinde ayıp ihbarının yapılmasını öngörmektedir. Makul bir sürenin tayini konusunda takdir yetkisi ise ihtilaf halinde Mahkemelere ait olmaktadır. İhbar süresini uzatmak ve bu konudaki belirsizlikleri kaldırmak bakımından ön tasarının getirdiği düzenleme yerinde sayılmalıdır. 1. Fıkranın son kısmı ise Borçlar Kanununda yer alan «ayıba karşı tekeffül borcu» bakımından ortaya çıkan sorumluluk hallerinin bir tekrarı olarak görünmektedir.

«Zararlı ve tehlikeli mallar» başlığını taşıyan 8. madde bize göre, uygun bir şekilde kaleme alınmamıştır. Tüketici haklarının ilki ve en önemlisi olarak kabul edilen «tüketicinin sağlık ve güvenliğinin korunması hakkını» tam ifade edememektedir. Tüketicinin korunmasının-

(55) Merkez Bankasının «Basın ve yayın yoluyla satış kampanyasına iştirakçi kabul ederek satış yapan gerçek ve tüzel kişilerin bu satışlarda uyacakları esaslar»a dair Tebliği için bkz.: R.G.: 23 Ocak 1986, Sa. 18997.

(56) Bu haller 7. maddenin 1. fıkrasında: «... satın alınan malların ayıplı, kusurlu ve noksan olduğu veya ilanında veya standardında tesbit edilmiş nitelik ve niceliğine aykırı olması veya kullanıcıya zarar vermesi veya zarar verebileceğinin anlaşılması veya mal tesliminde gecikilmesi» şeklinde belirtilmiştir.

da genel kural bu hakkın kesin ve açık bir şekilde ifade edilmesi olmalıdır. Ancak bundan sonradır ki, istisnai olarak, zorunluluk ve kaçınılmazlık gerektiren bir durumda, mesela; tedavi maksadıyla kullanılması gereken takat normal şartlarda insanların veya tüketicilerin sağlığı için zararlı ve tehlikeli olan malların satışında, taşınmasında, ticari maksatlarla bulundurulması, depolanması ve kullanılmasında gerekli önlemlerin alınmasına ve bütün bu konularda tüketicilerin dikkatlerinin çekilmesine ihtiyaç bulunmaktadır. O halde, madde şu şekilde yeniden düzenlenmelidir.

«Tüketicilerin sağlığı ve hayat güvenliği için zararlı veya sakıncalı malların satışı ve ticari maksatlarla bulundurulması özel haller dışında yasaktır. Normal şartlarda insan sağlığına zararlı ve hayat güvenliği bakımından tehlikeli olmakla beraber tedavi ve başka maksatlarla kullanılmasında zaruret bulunan malların emniyet içinde ihtiyaç sahiplerinin eline geçmesini ve kullanılmasını sağlamak için gerekli tedbirlerin alınması zorunludur. Bu maksatlarla, sözkonusu nitelikleri taşıyan malların ambalajı ve kullanım kılavuzlarında gerekli bilgilere yer verilmesi ve gerekli uyarıların açıkca görülecek şekilde yer alması sağlanır.»

Ön Tasarının 9. maddesinin başlığının «Garantili satış sözleşmesi ve garanti belgesi» şeklinde düzenlenmesi uygun olacaktır. Bu başlık altında ilk düzenlenmesi gereken «Garantili» Satış Sözleşmesi»dir. Garantili satış sözleşmesi, ticari işletmelerin ürettikleri veya sattıkları her sanayi malı (dayanıklı tüketim malı) için ticari maksatla satın alanlar dışında her müşteriye, yani tüketiciye, malın standardında yer alan niteliklerini temin ve garanti eden ve belli bir süre için satılan maldan teknik tarifnamesinde belirtilen şartlara uygun şekilde, arızasız ve fasılasız bir şekilde yararlanma imkanı veren sözleşmedir. Dayanıklı tüketim mallarını üreten veya satan İşletmelerin, müşterileri ile belirttiğimiz anlamda bir garantili satış sözleşmesi yapmak mecburiyeti getirilmelidir. Garantili satış sözleşmesinin esasları ve bu sözleşmede tarafların üzerinde anlaşmaları gereken şartlar her mal ve mal grubu için ayrı ayrı Sanayi Ticaret Bakanlığı ile malın kalite ve kullanım özelliğini ve standartını tesbit eden Türk Standartlar Enstitüsü'nce (TSE) tesbit edilmelidir. Garantili satış sözleşmelerinde garanti şartnamesi veya garanti belgelerinin her mal grubu için ayrı, ayrı hazırlanmasında da yetki, malın standardının belirlenmesinde yetkili ve uzman kuruluş olan TSE ye bırakılmalı, en azından, Sanayi ve Ticaret Bakanlığı bu konularda TSE ile işbirliği yaparak ve onun görüşünü alarak garanti şartnamelerini belirlemek yoluna gitmelidir.

Ön tasarinin 10. maddesinin 1. fıkrasında yer alan «... O malın Bakanlıkça tesbit ve ilan edilen kullanım ömrü süresince» şeklindeki ifadeyi de uygun bulmuyoruz. Çünkü, bir malın standardını belirleyen kurum, teknik olarak o malın kullanım ömrü ve süresini de belirlemeye yetkili olmalıdır. Bu bakımdan, kullanım ömrünü veya süresini TSE tesbit etmeli, Bakanlık ise ilan görevini yerine getirmelidir. Bu bakımdan yukardaki ibarenin «... O malın TSE ce tesbit ve Bakanlıkça ilan edilen kullanım süresi veya ömrünce» demek daha uygun olacaktır.

Servis hizmetlerinin yerine getirilmesi de bir «Satım sonu bakım ve onarım (tamir) sözleşmesi» olarak düzenlenmelidir. Çünkü, bu sözleşmenin ana karakteri, bir «istisna sözleşmesi» oluşudur. Şayet satım sözleşmesi, satış sonrası garanti sözleşmesi ve ayrıca bakım ve onarım sözleşmesini de kapsayacak şekilde yapılmış ise böyle bir sözleşme birleşik sözleşme niteliğini kazanır.

SONUÇ

Yapmış olduğumuz bu açıklamalardan sonra sonuç olarak belirtmek gerekirse, tüketiciyi koruma hukukunun şekillenmesi hem subjektif ve hem de objektif sistemden yararlanmak suretiyle gerçekleşebilir. Konunun tek bir sistem çerçevesinde çözümlenmesi mümkün görünmemektedir.

Tüketicinin korunması ile ilgili düzenlemeler yapılırken, Türk Ticaret Kanunu ve Borçlar Kanunu ile bir bütünlük sağlamak yoluna gidilmelidir. Ön tasarıda bu bütünlüğün yeterince kurulamadığını gözlemekteyiz.

Avrupa Topluluğu Hukuku tüketicinin korunması bakımından kabul ettiği esaslar ve getirdiği düzenlemeler bakımından Avrupa hukuk tatbikatını etkilemektedir. Gerek Fransız ve gerekse Alman hukukunun bu görüşler çerçevesinde şekillendiğini görmekteyiz. Fransız hukuku, tüketicinin hukuki yönden korunmasını, ticaret hukukunun alanı içinde ve Ticaret Kanununda yapılan sürekli ve ihtiyaca cevap verecek şekilde eklemelerle; yeni kanun ve kararnameler çıkarmak suretiyle, sağlamaya çalışmaktadır. Bu maksatla, tüketicilerin sözleşmelerdeki kötüye kullanılan şartlardan korunmasını sağlamak üzere gerekli temel kuralları ayrı bir kanun ile getirdiği gibi; tüketiciler ile doğrudan ilgili olan ve adına tüketim sözleşmeleri diyebileceğimiz özel nitelikteki bazı sözleşmeleri de düzenlemek yoluna gitmiştir.

Hukukumuz bakımından da Fransız hukukunda olduğu gibi, Ticaret Kanunu veya ayrı bir kanun bünyesinde tüketicinin korunması konusundaki genel hükümlere ve tüketici hakları çerçevesinde tüketici

cilerin korunması için oluşturulması gereken düzenlemelere yer verilmesi bu çerçevede tüketicileri doğrudan ve önemli ölçüde ilgilendiren yeni sözleşme türleri bir bütün halinde ve gerekli ayrıntıya da gidilerek ele alınıp düzenlenmelidir. Eğer bu şekilde ayrıntıya gidilerek düzenleme yapmak yolu tercih edilmeyecek olursa tüketicinin korunması ile ilgili genel kurallar belirtilmekle yetilmeli; bu ön tasarı ile ortaya çıkması düşünülen Kanun, tüketici haklarını açıklayan, bu hakların korunması ve işlerlik kazanması için gerekli örgütlere (teşkilat) yer veren bir «Tüketici Anayasası» olarak ele alınmalıdır. Tüketicilerin bu Kanunda yer alacak ilkeler doğrultusunda haklarını kullanabilmeleri için gerekli diğer düzenlemeler ise, tüketicilerin taraf olacağı her sözleşmenin bu ihtiyaçlara cevap verecek şekilde ilgili olduğu kanun bünyesinde yeniden düzenlenmesi ile sağlanmalıdır. Böyle bir yaklaşım, objektif sistemin daha da ağırlıklı olarak uygulanması sonucunu doğuracaktır. Eksikleri daha az bir tüketiciyi koruma kanununa vücut verilmediği takdirde böyle bir düzenlemeye ihtiyaç olduğu da bir gerçektir.

YARARLANILAN KAYNAKLAR

- ATASOY Ömer Adil, «Tüketicinin Korunmasının Hukuki Yönü», **Standard**, S. 319, Yıl: 27, Temmuz 1988.
- AVRUPA, «Topluluk ve Tüketiciler», S. 88, Şukat, 1984.
- AYHAN Doğan Yaşar, «Tüketicilerin Korunmasında Reklam Doğruluğunun Denetlenmesi» **Hacettepe Ün. İİBF. Dergisi**, C. 4, S. 1 - 2, 1986.
- ÇEVİK Kemal, «Tüketicinin Korunmasına İlişkin Bir Ekonomi Hukuku Yaklaşımı ve Tip Sözleşmeler», **Kooperatifçilik**, S. 79, Ocak, Şubat Mart, 1988.
- GÖLE Celal, **Ticaret Hukuku Açısından Aldatıcı Reklamlara Karşı Tüketicinin Korunması**, (Banka ve Ticaret Hukuku Arş. Ens. Yay. No: 149), Ankara, 1983.
- KAVAS Alican, «Tüketici Eğitiminin Önemi», **Verimlilik Dergisi**, S. 2, 1991.
- KAYA Bayram, «Tüketicilerin Korunması (Consümerisme): Modern Pazarlama Anlayışı İle Çevresel Yaklaşım İçinde Bir İnceleme», **Hacettepe Ün. İİBF. Dergisi**, C. 8, S. 1, 1990.
- KILKIŞ Yıldırım, **Tüketicinin Korunması, Pazarlama Karşısında Tüketici, İst.?**
- POROY Reha, «Tüketicinin Korunmasına İlişkin Bazı Özel Hukuk Sorunları», **Halil Arslanlının Anısına Armağan**, (İstanbul Ün. Hukuk Fak. Yay. No: 561), İstanbul, 1978.
- TANDOĞAN Haluk, **Tüketicinin Korunması ve Sözleşme Özgürlüğünün Bu Açısından Sınırlandırılması**, (Ankara Ün. Hukuk Fak. Yay. No: 416), Ankara, 1977.
- TANDOĞAN Haluk, «İç ve Dış Ticaretin Düzenlenmesine İlişkin Kanun Tasarısı İle Ticarete Dürüstlüğü Korunması Hakkında Kanun Tasarısının Tüketicilerin Korunması Açısından İncelenmesi», **BATİDER**, C. X, S. 4, Aralık 1980.
- TANDOĞAN Haluk, **Borçlar Hukuku, Özel Borç İlişkileri**, C. 1/1, Dördüncü Basım, Ankara, 1985.
- TATLIDİL Rezan, «Tüketim Mallarında Tüketicinin Korunması ve Tüketicinin Fonksiyonu», **Dokuz Eylül Ün. İİBF. Dergisi**, C. 4, S. 1-2, 1989.
- TATLIDİL Rezan/TANYERİ Mustafa, «Avrupa Topluluğunda Tüketiciyi Koruma Politikaları ve Türkiye'deki Uygulamalar» **Dokuz Eylül Ün. İİBF. Dergisi**, C. 3, S. 2, 1988.
- TEK Ömer Baybars, **Pazarlama İlkeleri ve Uygulamalar**, İzmir, 1990.
- TOKOL Tuncer, **Pazarlama Açısından Tüketicinin Korunması Sorunu**, Bursa, 1977.
- ÜNVER Özkan, «Tüketicinin Korunması ve Standartlaştırma», **Standard Tüketicinin Korunması Özel Sayı**.
Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun Ön Tasarısı ve Gerekçeli Tam Metni, Aylık Tüketici Haber Gazetesi, S. 59, Yıl: 5, Mart 1992, Özel İlave.
Ankara Tüketici Bülteni, Yıl: 3, S. 29, Mayıs 1992.
Codde de Commerce, Dalloz, 1988-1989.